

**BIRAZ LILI MARLEEN,
BIRAZ VON PAPEN,
BIRAZ ÇİÇERO,
BIRAZ ANKARA...**

Lili Marleen aslında Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915'te Rus Cephesi'ne savaşmaya giden Alman askeri Hans Leip'in, manavın kızı Lili ve cephede bir ikindi sisinde kaybolup giden Marleen isimli hemşire için yazdığı şiiirdi..... Ve savaş sırasında lisandan bağımsız olarak her iki taraf askerlerinin de efsane şarkısı olmuştu. Her iki cephede de, her iki tarafın askeri hastanelerinde de Lili Marleen çalıyordu.

Bu şarkı aşkın evrenselliğiydi

ANKARA - 1942 / ALMAN SEFARETİ

Masmavi gezegende büyük, çok büyük bir savaş çıkmıştı.

Evinden, yurdundan çocuklarından uzak düşmüş beyaz tenliler, soğuktan gözyaşlarının bile donduğu Stalingrad'ta ev - ev, oda – oda, göğüs - göğüse savaşırken, Kuzey Afrika'da kızgın çöl kumlarına karışırken bile "Lili Marleen" çalındığında ateşi kesiyor, hep bir ağızdan, bir kuğunun son şarkısı gibi bir daha belki asla söyleyemeyecekleri bu içli şarkıya eşlik ediyorlardı.

Babalar, analar, Anne Frank'lar, Londra'da, Danzig'te, Dresden'de bombalanmış evlerinin altında, kratoryumlarda, ya da bir deri bir kemik, çukurlarda üst üste yaşama veda

ederlerken, Ankara'da, Bülten Sokak'taki "Pide Kebap 49"u geçip Atatürk Bulvarı'na vardığımda tam karşıma çıkan Alman Sefareti'nde, yeni kuşakların bildiğini pek sanmadıklarım yaşanıyordu.

Küçükken babamın bana masal değil, İkinci Dünya Savaşı hakkında bildiklerini anlatmasını istedim; o da heyecanla anlatırdı. Hiç unutamadım, belki bir akşam evde köfte yaparken, belki de bir pazar ikindisi Çankaya'da, Muhafız Alayı Bandosu konseri sonrasında, Lili Marleen, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen, yüzünün casusu Çiçero hakkında anlattıklarını.

Yıllar sonra ben de büyük savaşta beş yüz metre ötemde geçenlerle ilgili, babamın anlattıkları, Ankara'nın "yaşayan tarihi" Avukat Halil Makaracı'nın tuttuğu notlar, Altan Öymen'in paha biçilmez birikimin sığamadığı "Bir Dönem Bir Çocuk" kitabı, gazeteci Murat Yetkin'in paylaştığı bilgiler, Ankara araştırmacısı sevgili dostum Koray Özalp'in koleksiyonundan ilk defa gün yüzüne çıkarmaya razı olduğu Nazi bayraklı Alman Sefareti fotoğrafı, unutulmaz "Piknik" in efsane kurucusu Reşat Önat'ın anlattıkları, mimar Yalçın Oğuz'un Çiçero'dan bizzat dinledikleri ve diğer dokümanları süzgecimden geçirip, gelecek kuşaklara minik bilgiler aktarmak istiyorum.

Atatürk Bulvarı, Çankaya'ya doğru sefaretle bulvarıdır. 1930'lu yıllarda Alman Sefareti'nde gamalı haçlı bayrak dalgalanırken, savaşla birlikte Bulgaristan, İtalya gibi Alman müttefiki ülkelerin de bulunduğu bulvar sefaretlelerinde Nazi rüzgarları esmekteydi. Almanlar, Kızılay'daki Özen Pastanesi'ne geldiklerinde, hele savaşta bir başarı elde etmişlerse hep birlikte Lili Marleen'i söylerlerdi. O sırada ortalıkta hiç İngiliz gözükmezdi. Savaşın dengeleri değiştiğinde ise artık Özen Pastanesi'nin müşterileri Lili Marleen'i söyleyen İngilizlerdi.

Lili Marleen aslında Birinci Dünya Savaşı'nda, 1915'te Rus Cephesi'ne savaşmaya giden Alman askeri Hans Leip'in, manavın kızı Lili ve cephede bir ikindi sisinde kaybolup giden Marleen isimli hemşire için yazdığı şiiirdi. 1938'de Norbert Schultze tarafından bestelenmiş, Nazi propaganda sekreteri Joseph Goebbels tarafından beğenilmemiş ve sözleri değiştirilmek istenmişti. Şarkıyı söyleyen Lale Andersen bunu reddetmiş ve orijinal hali, yani "fenerin altında, sevdiğini bekleyen kızın şarkısı", bütün yasaklamalara rağmen dilden dile dolaşmaya başlamıştı.

Ve savaş sırasında lisandan bağımsız olarak her iki taraf askerlerinin de efsane şarkısı olmuştu. Her iki cephede de, her iki tarafın askeri hastanelerinde de Lili Marleen çalıyordu.

Daha sonra Pink Floyd'un "The Wall" albümünde "Burada Vera Lynn'i hatırlayan herhangi birisi var mı?" şarkısında sorduğu Vera Lynn'den, Anne Sheldon'dan, bizde 45'lik plağı olduğunu hatırladığım Marlene Dietrich'e kadar kırk sekiz dilde pek çok söyleyeni olduğu halde, hiçbirisi Lale Andersen'in (Eulalia Bunnenberg) yorumu kadar, Josip Broz Tito'dan, (daha sonra Hitler'in emriyle intihar edip devlet töreni yapılacak Çöl Tilkisi) Erwin Rommel'e kadar tüm cephedekilerin yüreklerini böylesine derinden sızlatamamıştı.

Bu şarkı aşkın evrenselliğiydi

ve bu kadar popüler olması "rüzgarın neden fırtınaya dönüştüğü" nün izahı kadar zordu.

** ** *

FRANZ VON PAPEN

**24 Şubat 1942'de, Ankara'da ekmek karneyle dağıtılır, geceleri karartma uygulanır, sokaklarda farları mavi boyalı araçlar dolaşır, bekçiler ışık sızan evdekileri uyarırken, Almanya Büyükelçisi Von Papen, topraklarına katılmış olan Çekoslovakya'nın ikametgah olarak kullandığı sefaretinden çıkmış, eşi ile birlikte Atatürk Bulvarı'nda yürüye yürüye Almanya Sefareti'ne gidiyordu.
Ancak kendisini yolda, tabancalı ve elinde bomba bulunan bir suikastçı bekliyordu...**

Franz Von Papen, Birinci Dünya Savaşı'nda, Washington'da Almanya'nın askeri ateşesiydi. Fakat silah üretimiyle ilgili bir sabotaj planlayıcısı olması nedeniyle Amerika'yı terk etmek zorunda kalmıştı. Daha sonra Filistin'e, Osmanlı Orduları'na danışman olarak gönderilmişti. Bu sırada İrlanda ve Hindistan'daki bir takım sabotaj eylemlerinin planlayıcılarındandı.

Savaştan sonra Katolik Merkez Partisi'ne katılmış ve büyük bir sürpriz olarak 31 Mayıs 1932'de Cumhurbaşkanı Paul Von Hindenburg tarafından Almanya Başbakanı olarak görevlendirilmişti. Daha sonra Nazi Partisi ve Adolf Hitler'e yakınlaşmaya başlamış ve en sonunda Hinderburg'u, Hitler'i 30 Ocak 1933'te başbakan olarak ataması için ikna etmiş, kendisi de başbakan yardımcısı olmuştu.

1934'te Hitler döneminde siyasi cinayetler Almanya'yı kasıp kavururken başbakan yardımcılığından alınmış, Avusturya Büyükelçiliği'ne getirilmiş ve Avusturya'nın 10 Nisan 1938'de Almanya topraklarına katılmasında önemli rol oynamıştı.

1939'a gelindiğine 1944'e kadar sürecek Ankara Büyükelçiliği görevi başlamıştı. Görevi ağırdı. Türkiye'yi Mihver Ülkeleri safına çekemese bile tarafsız kalmasını sağlamaya çalışacaktı.

1 Eylül 1939'da Almanlar'ın Polonya'ya girmesiyle İkinci Dünya Savaşı fiilen başladı. Sovyetler Birliği de doğudan Polonya'ya girerken, Almanya yıllar sonra tersane işçiliğinden cumhurbaşkanlığına gidecek bir düş yolunun yolcusu Lech Walesa'nın çıkacağı Danzig'e (Gdansk'a) kadar Polonya'yı işgal etti.

24 Şubat 1942'de, Ankara'da ekmek karneyle dağıtılır, geceleri karartma uygulanır, sokaklarda farları mavi boyalı araçlar dolaşır, bekçiler ışık sızan evdekileri uyarırken, Almanya Büyükelçisi Von Papen, topraklarına katılmış olan Çekoslovakya'nın ikametgah olarak kullandığı sefaretinden çıkmış, eşi ile birlikte Atatürk Bulvarı'nda yürüye yürüye Almanya Sefareti'ne gidiyordu.

Ancak kendisini yolda, tabancalı ve elinde bomba bulunan bir suikastçı bekliyordu. Telaşlanan suikastçı, daha silahını kullanmadan elindeki bomba büyük bir gürültüyle patlayarak havaya uçuyor ve parçaları çevredeki bahçe duvarlarına, dallara yayılıyordu. Yere düşen Von Papen dizi ve elinden hafifçe yaralanıyor, eşi ise yara almadan kurtuluyordu. Bombanın sesi Çankaya, Kavaklıdere Bağları, Yenışehir, hatta Hergele Meydanı'ndan (İtfaiye Meydanı) bile duyuluyordu.

Ankara'da henüz dip dibe yüksek binalar olmadığından, İtfaiye Meydanı'ndan fırlayan itfaiye araçlarının çaldığı meşin saplı pirinç kampanaların sesi dört bir yanı sarmıştı; Ankara'lılar merak ve korkuyla karışık Bulvar'a koşuyorlardı.

Savaşın hassasiyeti nedeniyle bu suikastle ilgili yayın yasağı konmuştu. Bu konuda yayını sadece Anadolu Ajansı yapabiliyordu. Suikastçının Sırbistan doğumlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Ömer Tokat isimli Üsküp'lü bir göçmen olduğu belirlenmişti. O sırada Ankara bu kadar büyük bir metropol olmadığı için Vali Nevzat Tandoğan, bütün

taksicilerden, binen ve inenlerle ilgili bilgileri toplatabilmiş, suikastçının iki Türk işbirlikçisi de Anafartalar Karakolu'nda görevli taharri memurlarınca Çanakkale'de bir şilebe binmeye çalışırken yakalanabilmişti.

Ömer Tokat, Sovyetler Birliği'nin İstanbul'daki konsolosluğunda görevli Pavlov ve Kornilov tarafından suikast için eğitilmişti. Elindeki tahrip gücü yüksek bombanın, Von Papen'i silahla öldürdükten sonra kaçıp kurtulabilmesi için atacağı basit bir sis bombası olduğu söylenerek kandırılmıştı.

Kamu davası açılmıştı. Anafartalar Caddesi'nde bulunan eski Adliye Sarayı'ndaki ağır ceza davasına Türkçe bilmeyen Pavlov, Kornilov tercüman aracılığıyla yargılanırlarken, 2004 yılında bunları bana anlatan o zamanın genç hukuk fakültesi öğrencisi Halil Makaracı da, Muzaffer Akdağ, Mahmut Hekimoğlu, Fevzi Kotay, Münür Ekşi gibi hukuk fakültesinden sınıf arkadaşları ile birlikte duruşmaları izliyordu.

Cumhuriyet Gazetesi'nden Doğan Nadi, Ulus Gazetesi'nden Mümtaz Faik Fenik, yine Ulus Gazetesi'nden Şinasi Nahit Berker, Vatan Gazetesi'nden Ahmet Emin Yalman, Zaman Gazetesi'nden Etem İzzet Benice, Son Posta Gazetesi'nden Selim Ragıp Emeç, Vakit Gazetesi'nden Hakkı Tarık Us gibi gazeteciler de, ağır ceza mahkemesi reisinin Emin Yoldaş ve Cumhuriyet savcısının iki yardımcısıyla Kemal Bora'nın olduğu duruşmaların izleyicilerindendi.

Yargılama sonunda sanıklar suçlu bulunmuş, Pavlov ve Kornilov önce yirmişer yıl, sonra da tarafların verilen mahkumiyet kararını Yargıtay'da temyizi sonucu on altı buçukar yıla; iki Türk işbirlikçi ise onar yıl hapse mahkum edilmişlerdi. İki ülke arasındaki sert tartışmalar başlamıştı. Sovyetler Birliği, hadiseyi Almanların kendilerinin düzenlediğini iddia ediyor, Türkiye ise bunun Türkiye ile Almanya'nın arasının bozulmasını isteyen Sovyetler Birliği'nce düzenlendiğini iddia ediyordu.

Derken Pavlov ve Kornilov diplomatik temaslar sonucunda 1944 yılında cezai sürelerini tamamlamadan ülkelerine iade ediliyorlardı.

ÇİÇERO

İlyas Bazna casusluk yaptığı yıllarda Von Papen'in taktığı kod adının Çiçero olduğunu bilmiyordu. Hatta, kendisinin Çiçero olduğunu ancak 1950'de, sefarette belgeleri teslim ettiği Moyzisch'in tüm yargılamaların ardından inzivaya çekildiği Tirol Alpleri'nde yazdığı anılarından ve yine 1950'de, İngilizlerin artık bu casusluk olayını açıklamasıyla öğrenebildi.

Gelelim Çiçero olayına.

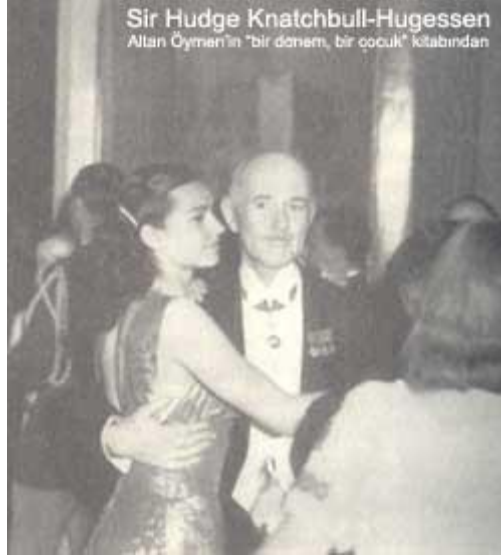
Çiçero, yani İlyas Bazna (Elyesa Bazna) İkinci Dünya Savaşı'nın en gizemli casusuydu. "Yüz yılın casusu" olarak da anılacak İlyas Bazna, bir Arnavut göçmeniydi ve İngiltere'nin büyükelçisi Sir Hudge Knatchbull-Hugessen'in kavasıydı; yani sefirin bütün işlerine koşturan çok yakın adamı.

Daha önceden Ankara'daki Yugoslavya Sefareti'nin, sonra da mektupları okuduğu için kovulduğu Alman Dışişleri Bakanı Joachim Von Ribbentrop'un eniştesi diplomat Albert Jenke'nin uşağıydı. Derken 1942'de İngiliz Sefareti'nde çalışmaya başlamış ve sefirin büyük güvenini kazanmıştı. Öyle ki, sefir banyosunu yaparken şarkılar söyleyerek sırtını yıkayacak kadar yakını olmuştu.

Aslında hep bir opera şarkıcısı olmayı istemiş ama ömrü kahyalıkla geçmiş İlyas Bazna belki büyük servet sahibi olabilmek arzusuyla, belki de babasının ölümünden sorumlu tuttuğu İngilizlere nefretinden, artık casusluk yapmaya, bunun için de İngilizlerden elde edeceği gizli bilgileri Almanlara satmaya karar vermişti. 26 Ekim 1943 akşamı eski patronu, Alman Sefareti birinci sekreteri Jenke vasıtasıyla, Von Papen'in adamlarından, istihbaratçı Ludwig Moyzisch'le temas kurdu. "Ari ırk"tan olduğunu kanıtlayamadığı için SS üyeliği düşürülmüş Nazi Moyzisch, "Diello" ismiyle tanıtılan İlyas Bazna'nın teklifini Von Papen'e, o da bu teklifi Berlin'e ilettili.

29 Ekim 1943'de Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında Berlin'den onay geldi; Von Papen'in taktığı "Çicero" kod adıyla Bazna, Almanya hesabına casusluk faaliyetlerine başlayabilirdi.

Almanların kendisine verdikleri yüz vatlık flaşı olan küçük bir Leica fotoğraf makinesi ile gizli belgelerin fotoğraflarını çekecekti.

İngiliz sefir gizli belgelerin durduğu kasanın anahtarını hep boynunda taşıyordu. Mimar Yalçın Oğuz'un Çiçero'nun bizzat kendisinden 1963 Ağustosunda Münih'teki "Norbad Havuzlu Bahçe"sinde dinlediklerine göre, Çiçero önce balmumundan yumuşak bir ağda hazırlamıştı. Bunu kendisine Almanlar öğretmişti.

Hugessen'in sırtını sabunlarken hissettirmeden boynundaki kasa anahtarının mumla ölçüsünü almış, anahtarı çoğaltmış ve sefir her sabah yıkanırken ya da her öğleden sonra piyano çalarken gizlice kasayı açıp dokümanların fotoğraflarını çekmeye başlamıştı.

Fotoğrafları Moyzisch'e bir arabada veriyor, karşılığında başlangıç için yirmi bin İngiliz Sterlini alıyordu. Belgeler özel kurye ile Berlin'e gönderiliyor, Ribbentrop da derhal Hitler'e sunuyordu.

Derken Çiçero, Sofya'nın bombalanması, Moskova, Kahire, Tahran konferansları, Sovyetler Birliği'ne gidecek yardımlar ve kod adı Overlod Operasyonu olan Normandiya Çıkartması'nın planları gibi İkinci Dünya Savaşı'nın kaderini değiştirecek belgelerin fotoğraflarını da Almanlar'a ulaştırmaya başladı. Bunun karşılığında Von Papen'den toplam üç yüz bin Sterlinlik bir servet aldı.

Ancak bu efsane casusluk hiç kimsenin işine yaramadı.

Berlin, başta Reich'ın Dışişleri Bakanı Von Ribbentrop olmak üzere, ikili oynayan bir casus olabileceği endişesiyle, Çiçero'nun elde ettiği belgelere güvenmedi. Hitler, 1943 Aralık ayında Çiçero'nun dokümanlarıyla dolu konferans salonunda, müttefiklerin çıkarmasının batıdan değil, Balkanlar'dan ya da Norveç'ten geleceğini söylüyor

Beş parasız İlyas Bazna, savaş sonrası Almanya'yı mahkemeye verdi, hatta küçük bir miktar tazminat da alabildi; ancak esas parayı, 1960'larda anılarını sattığı Stern dergisinden ve yazdığı "Ben Çiçero'yudum" kitabından kazanabildi.

Yine de 1970'te, Münih'te 66 yaşında, yoksul bir gece bekçisi olarak öldü.

Bu yanlış, Çiçero'nun paha biçilmez bilgilerine güvenmemek, kendilerine koca savaşı kaybettirdi.

1944'e gelindiğinde İngiliz Sefareti'nde önlemler arttırılmıştı, Çiçero artık yeni alarm sistemini atlatmak için çok dikkatli bir şekilde sigortaları çıkartarak çalışıyordu. 6 Nisan'da Moyzisch'in sekreteri Nele Kapp'ın Amerika'ya kaçması ve aslında bir ajan olduğunun anlaşılmasından sonra, deşifre olacağı korkusuyla paçaları tutuşmuştu.

Büyük casusluk servetiyle önce İstanbul'a sonra Arjantin'e kaçtı.

Ve orada acı gerçekle karşılaştı;

Von Papen'den aldığı bütün paralar sahteydi.

Almanlar, İngiliz ekonomisini çöktürmek için Berlin yakınlarındaki Sachsenhausen'deki toplama kampında gerçeğinden ayırt edilemeyen sahte İngiliz Sterlini basıyorlardı ve yüzyılın casusunun Arjantin'e getirdiği paraların değeri sıfırdı.

İlyas Bazna casusluk yaptığı yıllarda Von Papen'in taktığı kod adının Çiçero olduğunu bilmiyordu. Hatta, kendisinin Çiçero olduğunu ancak 1950'de, sefarette belgeleri teslim ettiği Moyzisch'in tüm yargılamaların ardından inzivaya çekildiği Tirol Alpleri'nde yazdığı anılarından ve yine 1950'de, İngilizlerin artık bu casusluk olayını açıklamasıyla öğrenebildi.

Çiçero'nun casusluğu 1952'de, Ankara sahneleri Musevi Mahallesi'ndeki Şengül Hamamı civarında ve evlerinde çekilen ve orijinal adı "Beş Parmak" olan filme de konu oldu. James Mason'un başrolünü oynadığı, gerçeklere biraz da uzak düşen bu film ülkemizde "Ankara Casusu" adıyla oynatıldı.

Beş parasız İlyas Bazna, savaş sonrası Almanya'yı mahkemeye verdi, hatta küçük bir miktar tazminat da alabildi; ancak esas parayı, 1960'larda anılarını sattığı Stern dergisinden ve yazdığı "Ben Çiçero'yum" kitabından kazanabildi.

Yine de 1970'te, Münih'te 66 yaşında, yoksul bir gece bekçisi olarak öldü.

Yüzyılın casusunun ismi yıllar sonra “bilgisayarların internet ortamındaki faaliyetlerini gözetleyen” bir casus program yazılımı olarak anılmaya başlandı.

Çiçero, Ankara sokaklarında volta atmış, 19 Mayıs Stadyumu’ndaki maçlara gitmiş, İkinci Dünya Savaşı’nın gidişatını etkileyecek çok önemli belgeleri ele geçirip satmış bir casustur. Çiçero’nun Von Papen’e, dolayısıyla Berlin’e verdiği bilgilerle, Almanların Türkiye üzerindeki iştahlarının azaldığı da iddialar arasındadır.

** ** *

Türkiye’nin de Şubat 1945’de Almanya’ya harp ilan ederek girdiği İkinci Dünya Savaşı çok eskilerde kalmamış bir dönemdir.

Von Papen, hala yaşayan, hala anlatabilen bir avuç Ankaralının yakından bildiği bir büyükelçi olarak 10 Nisan 1945’te tutuklandı ve savaş sonrası Nurenberg yargılamaları sonucu savaş suçlusunu olarak bulunmasa da sekiz sene hapse mahkum edildi. İki sene sonra da serbest kaldı. 1950’lerde yeniden siyasete döndüyse de bir çıkış yapamadı, 1952’de anılarını yazdı, 2 Mayıs 1969’da, Obersasbach’da fırtınalı hayatını noktaladı.

Sefarete gelince; savaşın sonlarında Ankara'da yaşayan pek çok Alman, Kırşehir'de ikamet etmek durumunda oldu. Almanya Sefareti ise savaş sonrasında yıllarca kapalı kaldı. Türkiye'de 1950 başlarında yepyeni rüzgarlar eserken, Atatürk Bulvarı'nda artık tepesinde Nazi bayrağı dalgalanmayan yeni Almanya'nın sefareti olarak yeniden açıldı ve yıkılmış, yenilmiş, gençlerini yitirmiş, uçan kuşa bedel ödeyecek bir ülkenin sefareti, elli sene sonra vize alabilmek için gelecekleri sokaklarda sıraya sokacağını, soğukta st üste yatıracağını bilmeden, her geleni sevinçle karşılamaya başladı.

** ** *

Bu babadan oğula artık geçmeyen minik bilgiler böyle işte.

Birileri yazmalı,

sanal bir dünyada, alfa nümerik şifreler arasında kaybolmuş,

ekrandaki kayıt formlarını "Doğum Yeri: Ankara" diye dolduran çocuklara aktarmalıydı.

şimdi bütün yazı boyunca dinlediğim Lili Marleen'i kapatıp çıkmalıyım;

ellerim ceplerimde, dudağımda bir ışlık, minik bir iř becermenin huzuru ile

soğuk ama gözyaşlarının donmadığı Ankara sokaklarında dolaşmalıyım...